

УЙ ҚАМОҒИ ТАРЗИДАГИ ЭҲТИЁТ ЧОРАСИ ҚЎЛЛАНИЛИШИ ВА УНИНГ ҲУҚУҚИЙ ОҚИБАТЛАРИ

Валижонов Исомиддин Исроилжон ўғли

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси 311-гуруҳ курсанти,

Саматов Саматжон Кодир ўғли

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси 311-гуруҳ курсанти,

Аннотация: *Мазкур мақолада уй қамоғи эҳтиёт чораси, ушбу эҳтиёт чорасини қўлланиши, уй қамоғи эҳтиёт чораси қўлланилганда юзага келадиган ҳуқуқий оқибатлар, ушбу эҳтиёт чорасини қўлланишининг ўзига хос хусусиятлари, хорижий давлатларнинг илгор тажрибаси ҳамда фаолиятни такомиллаштириши йўналишлари ёритиб ўтилган.*

Калит сўзлар: *статистика, эҳтиёт чораси, эҳтиёт чоралари турлари, уй қамоғи, уй қамоғи тарзидаги эҳтиёт чорасида назарда тутилган чекловлар, уй қамоғи тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашга доир асосий процессуал қоидалар, хорижий тажрибалар.*

Ключевые слова: *статистика, мера пресечения, виды мер пресечения, домашний арест, ограничения, предусмотренные мерой пресечения в виде домашнего ареста, основные процессуальные правила применения меры пресечения в виде домашнего ареста, зарубежный опыт.*

Key words: *statistics, preventive measure, types of preventive measures, house arrest, restrictions provided for precautionary measures in the form of house arrest, main procedural rules for applying precautionary measures in the form of house arrest, foreign experiences.*

Бугунги кунда жамиятда барқарорлик, тинчлик ва осойишталикни қарор топтириш, инсон ҳуқуқ ва эркинликларига оғишмай риоя этилишини таъминлаш, мамлакатни ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан янада ривожлан-тириш, аҳолининг фаровонлигини юксалтириш, ҳуқуқий демократик давлат куриш борасида амалга оширилаётган кенг қўламли ислохотлардан қўзланган мақсадларга эришишнинг муҳим шарти ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислох қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармони мазкур соҳадаги давлат сиёсатини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариб, қуйидаги учта асосий устувор йўналишларни белгилаб берди:

– фуқароларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, уларга тажовуз қилиш ҳолатлари юзасидан барча зарур чораларни кўриш, жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатларини кўриб чиқиш тартибини бузиш ва сансалорликка йўл қўймаслик;

– тегишли ахборотни ўз вақтида жамоатчиликка етказиш орқали фаолиятнинг очиқлиги ва шаффофлигини таъминлаш, фуқаролик жамияти институтлари, оммавий ахборот воситалари ҳамда аҳоли билан ҳамкорлик самарадорлигини ошириш;

– ҳуқуқни қўллаш амалиёти ва амалдаги қонунчиликни такомиллаштириш орқали тизимли камчилик ва қонунбузилишларни аниқлаш ва бартараф этиш, иш фаолиятига илғор илмий-техника воситалари ҳамда ахборот-коммуникация технологияларини жорий қилиш .

Ўзбекистон Республикасида ҳуқуқий-демократик давлат ва фуқаролик жамияти қуришнинг ҳуқуқий асосларини шакллантириш, энг аввало, ҳаётнинг барча соҳаларини қамраб олувчи ҳамда тартибга солувчи қонунларни ишлаб чиқиш ва амалга татбиқ этиш, шу қаторда ушбу соҳада ислохотларни амалга оширилиши кенг қўламда олиб борилмоқда.

Барча соҳалардаги қонунларни ишлаб чиқишда энг аввало инсон манфаатларини кўзлаш, уларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларини ҳимоя қилишга қаратиш мамлакатмизда олиб борилаётган сиёсатнинг устувор йўналишларидан биридир. Шу муносабат билан қонунчилигидаги ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш жараёнида жиноят содир этган шахсларни жиноят ишларини юритиш жараёнида қамоқ эҳтиёт чораси эмас балки жамиятдан ажратмаган ҳолда эҳтиёт чораларини қўлланилиши номалари такомиллаштирилди.

Уй қамоғи тарзидаги эҳтиёт чораларини қўллашнинг тартиби, қамоққа олиш ҳамда эҳтиёт чоралари тизимига янгидан жорий этилган уй қамоғи эҳтиёт чораларини қўллашнинг процессуал тартиби бўлгани каби уларни назорат қилиш усуллари ҳам ўзига хос хусусиятлари билан фарқланади.

Суднинг уй қамоғи тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш тўғрисидаги ажрими асосида ушбу чора қўлланилган шахсни назорат қилиш заруратини келтириб чиқаради.

Уй қамоғи тарзидаги эҳтиёт чораси қўлланиладиган шахсни назорат қилиш ҳудуд профилактика инспекторлари зиммасига юклатилади. Уй қамоғи тарзидаги шахсларни назорат қилиш профилактика инспекторидан катта маъсулият талаб этади. Шу боисдан профилактика инспектори уй қамоғи тарзидаги эҳтиёт чорасини қўлланилишининг мақсади ва вазифасини билиши, шахснинг ўзига хос хусусиятларини ва у томонидан содир этилган жиноятни ўрганиши ҳамда назорат қилиш жараёнида инобатга олган ҳолда белгиланган тақиқларга риоя этаётганлигини назорат қилиши лозим.

Уй қамоғи тарзидаги эҳтиёт чораси бошқа эҳтиёт чоралари каби айбланувчи, судланувчи суриштирувдан, дастлабки терговдан ва суддан бўйин товлаши, келгусида жиноий фаолиятини давом эттирмаслигига йўл қўймаслик, иш бўйича ҳақиқатни аниқлашга ҳалал берадиган уринишларга йўл қўймаслик, ҳукмнинг ижро этилишини таъминлаш мақсадида қўлланилади.

“Эҳтиёт чораси айбланувчи, судланувчи суриштирувдан, дастлабки терговдан ва суддан бўйин товланининг олдини олиш; унинг бундан буёнги жиноий фаолиятининг олдини олиш; унинг иш бўйича ҳақиқатни аниқлашга ҳалал берадиган уринишларига йўл қўймаслик; ҳукмнинг ижро этилишини таъминлаш мақсадида қўлланилади”.

Эҳтиёт чораларига қуйидагилар киради: муносиб хулқ-атворда бўлиш тўғрисида тилхат; шахсий кафиллик, жамоат бирлашмаси ва жамоанинг кафиллиги; гаров; уй қамоғи; қамоққа олиш; вояга етмаганларни кузатув остига олиш учун топшириш; ҳарбий хизматчининг хулқ-атвори устидан қўмондонлик кузатуви. Бир шахсга нисбатан бир вақтнинг ўзида ана шу чоралардан фақат биттаси қўлланилишига йўл қўйилади.

Эҳтиёт чораси айбланувчига, судланувчига, маҳкумга ва ақли норасо деб эътироф этилган ёки жиноят содир этганидан сўнг рухий касалликка чалинган шахсларга нисбатангина қўлланилиши мумкин.

Уй қамоғи – гумон қилинувчи, айбланувчи ёки судланувчининг жамиятдан тўлиқ ёки қисман ажратилган ҳолда, ўзи мулкдор, ижарага олувчи сифатида ёки бошқа қонуний асосларда яшаб турган турар жойда тақиқлар (чекловлар) юклатилган шу билан бирга унинг устидан назорат амалга оширилган ҳолда бўлишдир.

Жумладан ЖПКга янги 2421-моддаси киритилиб, унда уй қамоғи тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллашга доир асосий процессуал қоидалар белгилаб қўйилди. Унга кўра уй қамоғи эҳтиёт чораси гумон қилинувчига, айбланувчига ёки судланувчига нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чорасини танлаш учун асослар мавжуд бўлганида унинг ёшини, соғлиғи ҳолатини, оилавий аҳолини ва бошқа ҳолатларни ҳисобга олган ҳолда қамоққа олиш мақсадга мувофиқ деб топилган тақдирда қўлланилади.

Уй қамоғи тарзидаги эҳтиёт чорасини танлаш тўғрисидаги қарорда гумон қилинувчи, айбланувчи ва судланувчи дучор қилинадиган озодлик бўйича аниқ тақиқлар (чекловлар) шунингдек ўрнатилган тақиқларга риоя этилиши устидан назоратни амалга ошириш зиммасига юклатилаётган орган кўрсатилади.

Ушбу моддада ўзига нисбатан уй қамоғи тарзидаги эҳтиёт чораси танланган шахсга нисбатан қўлланилиши мумкин бўлган қуйидаги тақиқлар (чекловлар) назарда тутилган:

- муаёян шахслар билан алоқада бўлиш;
- хат-хабар олиш ва жўнатиш;
- хар қандай алоқа восталаридан фойдаланиш ва улар ёрдамида;

– сўзлашувлар олиб бориш;

– уй-жойни тарк этиш.

Уй қамоғи бўйича қўшимча тақиқлар (чекловлар) белгилаш тўғрисидаги илтимоснома жиноят-процессуал кодекси 243-моддасининг бешинчи, олтинчи ва еттинчи қисмларида назарда тутилган тартибда тегишли суднинг судьяси томонидан кўриб чиқилади.

Уй қамоғи бўйича қўшимча тақиқлар (чекловлар) белгилаш тўғрисидаги илтимосномани кўриб чиқиш прокурорнинг маърузаси билан бошланади, у қўшимча тақиқлар (чекловлар) белгилаш зарурлигини асослаб беради. Шундан сўнг гумон қилинувчи ёки айбланувчи, ҳимоячи, судда ҳозир бўлган бошқа шахслар эшитилади, тақдим этилган материаллар текширилади. Шундан кейин судья ажрим чиқариш учун алоҳида хонага киради.

Суд гумон қилинувчига ёки айбланувчига нисбатан уй қамоғи бўйича қўшимча тақиқлар (чекловлар) белгилаш тўғрисидаги илтимосномани кўриб чиқиб, қуйидаги ажримлардан бирини чиқаради.

Судьянинг уй қамоғи бўйича қўшимча тақиқ (чеклов) белгилаш ҳақидаги ёки қўшимча тақиқ (чеклов) белгилашни рад қилиш тўғрисидаги ажрими ўқиб эшиттирилган пайтдан эътиборан кучга киради ва дарҳол ижро этилиши лозим. Судьянинг ажрими ижро этиш учун прокурорга, маълумот учун эса — гумон қилинувчига, айбланувчига ва ҳимоячига юборилади. Судьянинг ажрими устидан Жиноят-процессуал кодекси 241-моддасининг иккинчи қисмида назарда тутилган қоидаларга биноан апелляция тартибида шикоят қилиниши, протест билдирилиши мумкин.

Хулоса қилиб айтганда, инсон ҳақ-ҳуқуқлари ҳимоя қилиш борасида мамлакатимизда демократия сари қўйилган муҳим қадамлардан бири сифатида қонунчилик соҳасида жорий қилинган уй қамоғи тарзидаги эҳтиёт чораси билан боғлиқ масалаларда фуқароларнинг ушбу соҳадаги билими, ҳуқуқий онги алоҳида ўрин тутди. Демократик жамиятда фуқароларнинг ҳуқуқий онги ва маданиятининг юксак бўлиши қонунийликни таъминлашда алоҳида ўрин эгаллайди.

Қонунийлик эса жамиятда барқарорлик, тинчлик ва осойишталикни қарор топтириш, инсон ҳуқуқ ва эркинликларига оғишмай риоя этилишини таъминлаш, мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий жихатдан янада ривожлантириш, аҳолининг фаровонлигини юксалтириш, ҳуқуқий демократик давлат куриш борасида амалага оширилаётган кенг қўламли ислохотлардан кўзланган мақсадларга эришишга хизмат қилади.

ФОЙДАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т., 2023.
2. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят процессеул кодекси. Т. Адолат. 2022
3. Ўзбекистон Республикасининг қонуни. Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида. ЎРҚ-345-сон.
4. Ш.М. Мирзиёевнинг "Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги Фармонга шарҳи Т.2016 йил 21 октябр
5. А.А. Султонов «Уй қамоғи эҳтиёт чорасини қўллашнинг процессуал тартиби» Тошкент-2017
6. [http:// akadmvd.uz](http://akadmvd.uz) (Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси)
7. <http://lex.uz> (Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси)
8. [http:// www.ziyounet.uz](http://www.ziyounet.uz) (Ахборот таълим тармоғи)
9. <http://www.tsul.uz> (Тошкент Давлат Юридик Университети)
10. <http://book.uz>.